

АДАПТАЦІЯ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ ДО НАВЧАННЯ В ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація: *У статті досліджено проблему професійної адаптації майбутніх лікарів у вищому медичному навчальному закладі. Досліджено види адаптації; описано етапи проходження професійної адаптації. Виявлено процес удосконалення професійного навчання, який здатний забезпечити ефективне спрямування в здобутті вищої медичної освіти.*

Ключові слова: адаптація, майбутній лікар, вищий медичний навчальний заклад.

Актуальність проблеми. В умовах стрімких трансформаційних змін сучасного соціуму система охорони здоров'я України потребує конкурентоздатного, компетентного випускника вищого медичного навчального закладу, готового до розв'язання складних професійних і життєвих завдань. Необхідною складовою вирішення цих завдань, становлення та розвитку професійної ідентичності майбутнього лікаря є його адаптивна поведінка. Крім того, щорічне збільшення соціального замовлення на підготовку у вищих медичних закладах нашої країни іноземних фахівців обумовлене її входженням у міжнародний освітній простір і просуванням українських освітніх послуг за її межі, вимагає організації процесу адаптації до навчального професійно-орієнтованого середовища вузу й студентів із інших країн світу.

Але в освітній діяльності вищих медичних навчальних закладів існує низка суперечностей, які знижують ефективність професійної підготовки майбутніх лікарів, а саме: між зростанням вимог до професійної діяльності лікарів та відсутністю системи науково-методичного забезпечення на кожному етапі їх професійної підготовки; між динамічним характером розвитку медичної галузі в нових ринкових умовах в Україні і недостатнім врахуванням цієї специфіки у змісті професійної підготовки майбутніх

лікарів; між наявним та необхідним об'ємом знань, умінь та практичних навичок; між сучасними вимогами ринку праці та їх можливістю до адаптації у професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій показав, що зараз філософи, соціологи, педагоги, психологи ведуть активні дослідження соціальної адаптації молоді. Пильна увага приділяється професійній адаптації в роботах Є. Ф. Зеєра, Є. А. Ковальова, Є. В. Ткаченко та ін.

Достатньо глибоко розроблені загальнотеоретичні основи проблеми. Вивчено філософські та психологічні основи адаптації фахівців у різних сферах життєдіяльності (Г. М. Андрєєва, А. Г. Асмолов, Л. П. Буєва, Л. С. Виготський, В. І. Загвязинський, В. Т. Лісовський, А. В. Петровський, С. Л. Рубінштейн та ін); механізми індивідуальної адаптації в колективі (А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, С. Т. Шацький та ін); психологічні аспекти процесу адаптації (Б. Г. Ананьєв, О. М. Леонтьєв, А. К. Маркова, І. С. Якиманська та ін); особливості соціально-педагогічної адаптації (А. С. Белкін, Р. А. Литвак, В. Мудрик, В. Д. Семенов та ін.); основи професійного самовизначення, професійної спрямованості та компетентності (В. П. Беспалько, К. Я. Вазіні, Є. А. Клімов, Т. Г. Калугіна, К. М. Левітан, В. О. Сластенін, А. В. Усова та ін.).

У наукових працях Д. Адамса (D. Adams), Ф. Вартаняна, Л. Гріна (L. Green), Г. Каплан, Д. А. Кіндіга (D. A. Kindig), Дж. Коена (J. J. Cohen), Т. Едварда (Thomas Edward), Е. Фора (E. Faure), Н. Шестак, П. Щедровського, Ю. Метвеєва, М. Орлова, Б. Петриковського, М. Покровського, М. Ріво (M. L. Rivo), Дж. Тодда (J. S. Todd) та ін. розглядається проблема розвитку професійного становлення та адаптації до професійної діяльності лікаря.

Окремі аспекти означеної проблеми досліджувалися в рамках загальної психології, психофізіології, соціальної психології, педагогіки (І. Бондаренко, О. Борисенко, А. Борисюк, О. Васильченко, П. Зільberman, О. Каганов, О. Коkun, С. Кулик, В. Невмержицький, Л. Орбан-Лембрик, В. Розов, А.

Скрипко, В. Струкуленко та ін.). Дослідження за цією проблематикою переважно були пов'язані з вивченням загальних закономірностей адаптаційного процесу, його структури, механізмів та принципів реагування (Ф. Березін, С. Гарькавець, М. Дяченко, Н. Завацька, О. Зотова, Я. Рейковський та ін.); питаннями соціальної адаптації особистості як специфічної форми її соціальної активності (Б. Ананьєв, Г. Балл, Л. Виготський, Ю. Ган та ін.), як інструменту пристосування до середовища та як захисний механізм чи спосіб її самоактуалізації (О. Асмолов, К. Роджерс, Л. Фестінгер, В. Ядов та ін.); з'ясуванням особливостей соціальної адаптації студентської молоді вищих навчальних закладів в аспекті часу й динаміки, змісту і критеріїв, видів й результатів адаптації (А. Андреева, Ю. Бохонкова, М. Дворяшина, Т. Землякова, А. Колесова, А. Мацкевич, Т. Середя, М. Тоба та ін.); визначенням специфіки адаптації переселенців у новому соціокультурному середовищі (О. Блинова, В. Гриценко, Л. Ключникова, Л. Пілецька та ін.); встановленням особливостей дезадаптації та регуляції поведінки особистості (І. Булах, В. Бочелюк, Г. Ложкін, Н. Максимова, А. Налчаджян та ін.). При цьому питання адаптивної поведінки студентів вищих медичних навчальних закладів (як українських, так й іноземних громадян) та засобів її оптимізації потребують поглибленого аналізу.

Однак у науковій літературі, у практиці професійної підготовки фахівців дуже мало робіт, присвячених вирішенню цікавої для нас проблеми адаптації майбутніх лікарів у вищих медичних навчальних закладах, що дозволило виділити мету і завдання нашої статті.

Метою є вивчення процесу адаптації майбутнього лікаря до професійної діяльності в вищому медичному навчальному закладі.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні завдання:

- розглянути процес адаптації до професійної діяльності в вищому медичному навчальному закладі;
- дати визначення поняттям «адаптація» та «професійна адаптація»;

- визначити етапи проведення професійної адаптації майбутніх лікарів;
- виявити проблеми низького рівня професійної адаптації та запропонувати можливі шляхи вирішення цих проблем.

Труднощі майбутнього лікаря пояснюються передусім відсутністю професійних навичок, засобів психологічної адаптації до нових соціальних умов і ролей.

Вступаючи до вищого медичного навчального закладу майбутній лікар активно включається в систему професійних і соціально-психологічних відносин у медичному закладі, засвоює нові для нього соціальні ролі, цінності, норми, погоджує свою індивідуальну позицію з цілями і завданнями трудового колективу. Проте, під час навчання студент вже має свої цілі та ціннісні орієнтації поведінки, відповідно до яких пред'являє свої “за” і “проти”. Таким чином, виникають певні розбіжності, труднощі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адаптація – це метод, спосіб, за яким здійснюється соціалізація, розвиток особистості та її виховання. Соціалізація може здійснюватися через адаптацію особистості до соціального оточення. Л. Орбан-Лембрик зазначає, що соціалізація змінюється залежно від змісту її етапів, мети і завдань, які стоять перед особистістю, однак основний (можливо, і єдиний) метод, за допомогою якого вона здійснюється, залишається незмінним – це адаптація [7]. Виділяються такі її види, як: фізіологічна, психічна, соціально-психологічна, психофізіологічна, професійна. У нашій статті ми приділяємо увагу та ставимо акцент на професійну адаптацію в навчанні в вищому навчальному закладі.

Професійна адаптація - це комплексна система заходів, покликана сприяти процесу пристосування особи до організаційно-технічних особливостей професійної діяльності на виробництві. Вона включає в себе:

- оволодіння необхідними знаннями, уміннями і навичками;
- вміння швидко орієнтуватися в різноманітних виробничих ситуаціях;

- вміння контролювати і програмувати свої дії.

Етапи професійної адаптації:

1) *попередня соціальна адаптація* – (перші 1-2 місяць навчання) включає заходи з ознайомлення студента з вищим навчальним закладом, проведення інструктажів та відвідування перших лекцій тощо.

2) *навчально-професійна адаптація* – (приблизно 3-4 роки, період освоєння професії) вивчення основних базових предметів.

3) *соціально-виробнича адаптація* – проходження виробничої практики в медичних закладах.

Якщо адаптацію розуміти як здатність особистості реалізувати свій потенціал у нових умовах, то цілком можна визнати, що ознаки особистості, котра самоактуалізується та самореалізується, відповідають адаптованій особистості [10].

Багатьма дослідженнями встановлено, що ефективність та успішність освіти залежить від можливості студента оволодіти новим середовищем вищого навчального закладу. Початок занять та налаштування побуту і є включенням студента в складну систему адаптації [8].

Систематизація теоретичних надбань свідчить про різноманітність підходів і трактувань поняття «адаптація» в соціально-психологічній науці. Так, Н. Березовін розглядає адаптацію як «комплексний динамічний процес», зумовлений взаємодією психологічних, соціальних і біологічних чинників [3].

Г. Балл виділяє два основних підходи до розуміння адаптації: широкий (пристосування організму в довкіллі, спрямоване на збереження гомеостазу); вузький (підкорення індивіда середовищу, що практично від нього не залежить, при цьому середовище трактується як безпосереднє оточення) [1]. Відповідно, у першому випадку адаптація є фазою особистісного становлення індивіда, що вступає у відносно стабільну соціальну спільність. У другому випадку адаптація, згідно з Ж. Піаже, розглядається в єдності

взаємообумовлених, протилежно спрямованих процесів (акомодація й асиміляція) урівноваження суб'єкта із середовищем. [2].

На думку Ф. Березіна, завдяки процесу адаптації досягається оптимізація функціонування систем організму і збалансованість у системі «людина – середовище». Автор зробив висновок: розглядаючи можливості адаптаційних механізмів, що здійснюються у процесі еволюції, можливо забезпечити існування організму в умовах середовища, які постійно змінюються [2].

Вимоги, що висуваються до майбутнього лікаря, як зазначають Л. В. Балабанова і О. В. Сардак, якості, які необхідні поділяють на три групи: професійні; особисті; ділові.

До професійних належать ті, що характеризують будь-якого грамотного фахівця. До них належать:

- високий рівень освіти, виробничого досвіду, компетентності у відповідній професії;
- широта поглядів, ерудиція, глибоке знання як своєї, так і суміжних сфер діяльності;
- прагнення до постійного самовдосконалення, критичного сприйняття і переосмислення навколишньої дійсності;
- вміння планувати свою роботу.

До основних елементів структури адаптації А. Налчаджан відносить [6] пізнавальний компонент й психічну переорієнтацію. При цьому пізнавальний компонент передбачає сприйняття й тлумачення ситуації, що виникла, а відтак адаптації, та охоплює засвоєння нових форм поведінки, норм, цінностей, правил нового оточення. Цей компонент насамперед залежить від установок, особливостей когнітивної сфери індивіда, наприклад, від того, наскільки він є когнітивно простим чи складним, його загального інтелектуального рівня розвитку, від особливостей таких його психічних функцій, як увага, мислення, загальна рухливість й сила нервової системи.

У своїй роботі А. Налчаджан [6], вказує, що для розуміння нормальної адаптації важливо враховувати також її спрямованість: зовнішню та внутрішню. Зовнішня адаптація полягає у процесі пристосування до зовнішніх ситуацій та здійснюється через їх збереження чи усунення. Внутрішня адаптація може спрямовуватись на різні цілі. Це може бути вирішення внутрішніх конфліктів і проблем особистості, освоєння та приєднання нового адаптивного механізму до вже існуючого в арсеналі людини, чи пристосування адаптивного механізму до всієї структури особистості.

Існує кілька підходів до вивчення процесу адаптації майбутніх лікарів до умов навчального закладу. Дослідження соціологів, педагогів і психологів, які вивчали проблему адаптації студентів у вищому медичному навчальному закладі, мають для нас особливий інтерес. Вітчизняні науковці стверджують, що під адаптацією студентів слід розуміти процес підведення основних параметрів студентських соціальних та особистісних характеристик у відповідність до стану динамічної рівноваги з новими умовами вузівського середовища як зовнішнього фактору по відношенню до студентів [5]. Основний зміст процесу адаптації студентів молодших курсів автори визначають наступним чином: формування нового ставлення до професії, засвоєння нових навчальних форм, оцінок, способів і прийомів самостійної роботи та інших вимог, пристосування до нового типу навчального колективу, його звичаїв, традицій, навчання нових видів наукової діяльності, пристосування до нових умов побуту в студентських гуртожитках, до нових зразків студентської «культури», до нових форм використання вільного часу.

Водночас, ефективність адаптації залежить від кількості можливих варіантів адаптивних стратегій, креативності в процесі зіставлення доцільності тих чи інших поведінкових програм, навичок їхнього застосування, гнучкості в разі потреби змін. Важливими особистісними чинниками соціальної адаптації є соціальний інтелект, ідентичність, само ефективність та самоактуалізація [11]. Потенційну адаптивність особистості

визначають індивідуально-психологічні властивості: здатність незалежно від об'єктивної важкості ситуації та суб'єктивного оцінювання її значущості мобілізувати власні ресурси, адекватно моделювати оптимальні поведінкові стратегії і гнучко реагувати на можливі зміни ситуації. Адаптивність як індивідуальна властивість і характеристика є тією буферною зоною, що сприятиме успішності соціальної адаптації, самореалізації та саморозвитку [12].

Аналіз наукових джерел показує, що проблеми професійної адаптації студентів в умовах вищого медичного навчального закладу у сучасній літературі приділяється значна увага; встановлено, що адаптація студентів вищих навчальних закладів до навчальної діяльності під впливом суспільних змін відбувається ускладнено.

Висновки.

Отже, виходячи з вищезазначеного, адаптивна поведінка студентів – це складне, міждисциплінарне, процесуальне утворення, що є результатом активності студента і включає концентрування та використання його особистісних регулятивних можливостей.

Першокурсники мають труднощі в засвоєнні знань, тому що у них не сформувалися такі риси особистості, як готовність до навчання, здатність самостійно навчатися, контролювати і оцінювати себе, володіти власними індивідуальними особливостями пізнавальної діяльності, вміння правильно розподілити свій робочий час для самостійної підготовки. Важливим завданням психологів та викладачів є допомога першокурснику вищого медичного навчального закладу у подоланні цих труднощів.

З огляду на вищесказане, процес адаптації можна розподілити наступним чином: у сфері діяльності адаптація розглядається як процес засвоєння нових видів діяльності, а головне – це пристосування, усвідомлення і засвоєння основного виду діяльності (творчості в системі навчання обраній спеціальності); у сфері спілкування адаптація

розглядається з боку її розширення, включення нових видів (самостійність у виборі мети спілкування, відсутність жорсткого родинного контролю).

Таким чином, адаптація студентів – це визнання тих необхідних змін, які відбуваються у самосвідомості особистості у процесі засвоєння нових видів діяльності та спілкування. Натомість, адаптивна поведінка студентів-медиків – це поведінка, пов'язана з необхідністю пристосовуватися до об'єктивних умов профільного вищого навчального закладу, яка полягає в цілеспрямованій послідовності соціальних дій і вчинків студента для отримання професії та реалізації стратегічних життєвих цілей та призводить до якісної адаптованості в типових проблемних ситуаціях без небажаних змін структури особистості студента-медика і одночасно без порушення норм тієї соціальної групи, в якій відбувається адаптація.

Важливими моментами у поліпшенні процесу адаптації у вищих медичних закладах, є проведення ділових тренінгів і семінарів, психологічних консультацій не тільки для студентів, але і для співробітників і керівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г.А. Понятие адаптации и его значение для психологии личности /Г.А. Балл // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С. 92 – 100.
2. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека / Ф.Б. Березин. – Л. : Медицина, 1988. – 268 с.
3. Березовин Н.А. Адаптация студентов к жизнедеятельности вуза: психолого- педагогические аспекты. / Н.А. Березовин //Выбранные научовыя працы БДУ. – Минск. –2001. –С. 11 – 25
4. Вишомірська Н.А. Особливості педагогічної моделі професійної адаптації майбутніх агрономів під час навчання у ВНЗ / Н.А. Вишомірська // Педагогические науки. – К.: "Вид.-во Національного університету біоресурсів і природокористування України", 2011. – № 3

– С. 21–23.

5. Гришанов Л.К. Социологические проблемы адаптации студентов младших курсов / Л.К. Гришанов, В.Д. Цуркан // Психолого-педагогические аспекты адаптации студентов к учебному процессу в вузе. – Кишинев, 1990. – С. 29–41.
6. Налчаджян А.А. Социально-психологическая адаптация личности. (Формы, механизмы и стратегии) / А. А. Налчаджан. – Ереван :Изд-во АН Армении, 1988. – 263с.
7. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія / Л.Е. Орбан-Лембрик. – К.: Либідь, 2004. – Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. – 576 с.
8. Осипенко В.А. Соціально-психологічні чинники формування мотивації до навчальної діяльності майбутніх лікарів / В.А. Осипенко, О.М. Пендерецька //Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько- румунський науковий журнал «Current issues of Social studies and History of Medicine» Joint Ukraine-Romanian scientific journal / Редколегія: Т. Бойчук,Ш. Пуріч, А. Мойсей. – Чернівці ; Сучава : БДМУ, 2015. – No 3(7). – С. 64-69.
9. Педагогічна модель [Електронний ресурс] : [вільна енциклопедія "Вікіпедія"]. – Режим доступу: [http://uk.wikipedia.org/wiki/ Педагогічна модель](http://uk.wikipedia.org/wiki/Педагогічна_модель).
- 10.Психологическая адаптация в коллективе [Електронний ресурс] : [за матеріалами компанії "SuperSaler"]. – Режим доступу : <http://supersaler.ru/info/adaptation>. механизмы и стратегии) / А.А. Налчаджан. – Ереван : Изд-во АН Армении, 1988. – 263 с.
- 11.Hartmann H. Ego psychology and the Problem of adaptation /H. Hartmann. – New York: International Universities Press, 1958. – 122 p.
- 12.Lazarus R. S. Personality / R. S. Lazarus, A. Monat. – 3 rd ed. – Engl. Cl. (NJ) : Prentice- Hall, 1979. – 340 p.

REFERENCES

1. Ball G.A. Understanding of adaption and his meaning for psychological personality/ G.A.Ball // Psychological questions. 1989. - № 1. – p.92 -100
2. Berezin F.B. Psychological and psychophysiological adaptation of personality/ F.B. Berezin. –l.: Medicine, 1988. – 268p.
3. Berezovin N.A. Adaptation of students to the life of higher school: psychopedagogical aspects. /N.A. Berezovin// Scientific works of BDU. – Minsk. – 2001. P.11 – 25
4. Vyshomirs'ka N. A. The Peculiarities of the Pedagogical Model of Future Agriculturalist's Professional Adaptation during Studying in the Higher Educational Establishment] / N. A. Vyshomirs'ka // Pedagogical Sciences. – K. : 2011. – № 3. – S. 21–23.
5. Grishanov L.K. Sociological problems of students adaptation of junior courses/ L.K. Grishanov, V.D. Tsyurkan // Psychologico-pedagogical aspects of students adaptation in the educational process in higher medical establishment.- Kishenev, 1990. P. 29-41
6. Nalchajan A.A. Socio-psychological adaptation in personality (Forms, mechanisms, strategies) // A.A. Nalchajan – Erevan Publishing – 1998. P. 234
7. Orban-Lebrik L.E. Social psychology/ L.E. Orban-Lembrik. – K.: 2004. – Book 1 – 576 p.
8. Osipenko V.A. Socio-psychological methods of motivation organizing in the educational process of doctors/ B.A. Osipenko, O. M. Penderetska // Modern questions of history of medicine – Chernivtsi: BDMY, 2015. – № 3 (7). P. 64-69.
9. Pedagogichna model' [Pedagogical Model] [Elektronnyi resurs] : [vil'na entsyklopediia "Wikipedia"]. – Rezhym dostupu : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
10. The Staff's Pedagogical Adaptation : [za materialamy kompanii "SuperSaler"]. – Rezhym dostupu : <http://supersaler.ru/info/adaptation>.

11. Hartmann H. Ego psychology and the Problem of adaptation /H. Hartmann. – New York: International Universities Press, 1958. – 122 p.
12. Lazarus R. S. Personality / R. S. Lazarus, A. Monat. – 3 rd ed. – Engl. Cl. (NJ) : Prentice- Hall, 1979. – 340 p.

Матеріал надійшов до редакції р.

АДАПТАЦИЯ БУДУЩЕГО ВРАЧА К ОБУЧЕНИЮ В ВЫСШЕМ МЕДИЦИНСКОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

Магрламова Камилла Газанфаровна

Аннотация: В статье исследована проблема профессиональной адаптации будущих врачей в высшем медицинском учебном заведении. Исследованы виды адаптации; описаны этапы прохождения профессиональной адаптации. Обнаружен процесс совершенствования профессионального обучения, который способен обеспечить эффективное направление в получении высшего медицинского образования.

Ключевые слова: адаптация, будущий врач, высшее медицинское учебное заведение.

ADAPTATION OF THE FUTURE DOCTORS TRAINING IN HIGHER MEDICAL EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Annotation: In the article the problem of professional adaptation of future doctors in higher medical educational establishment. The species of adaptation; describes the stages of professional adaptation. Discovered the process of improvement of vocational training, which is able to provide effective direction to the process of higher medical education.

Key words: adaptation, future doctor, higher medical educational establishment.